

Sosiaali- ja terveysministeriö

kirjaamo.stm@gov.fi

Saamelaiskäräjien lausunto toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/34692/2024

Hanketunnus: STM154:00/2024

Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoanne luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta.

Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmakirjausten mukaan hallitus toteuttaa toimeentulotuen kokonaisuudistuksen, joka vahvistaa henkilön itsenäistä selviytymistä, vähentää pitkäaikaista toimeentulokiriippuvuutta ja selkiyttää toimeentulotuen roolia viimesijaisena harkintaa vaativana rahaetuutena. Hallitusohjelman mukaan toimeentulotuen uudistuksella tavoitellaan myös julkistalouden säästöjä.

Tavoitteet

Esitysluonnoksen tavoitteena on vahvistaa toimeentulotuen luonnetta viimesijaisena ja väliaikaisena tukimuotona. Esityksellä tavoitellaan myös toimeentulotukimenojen kasvun hillintää. Esityksessä tiivistettäisiin velvollisuutta hakea ensisijaisia etuuksia ja ilmoittautua työttömäksi kokoaikatyön hakijaksi työvoimaviranomaiseen. Tilanteita, joissa toimeentulotuen perusosan alentaminen olisi mahdollista, lisättäisiin. Perusosan alentamisprosentteiksi ehdotetaan 20, 40 ja 50. Perustoimeentulotuen tasoa leikattaisiin yli 18-vuotiaiden henkilöryhmien osalta 2–3 prosentilla. Lasten perusosia ei kuitenkaan leikattaisi.

Esitysluonnos sisältää myös muita ehdotuksia, joiden tavoitteena on vahvistaa tuensaajan velvollisuutta käyttää tulonsa omaan elatukseensa tai asunnon vuokraan taikka nopeuttaa, sujuvoittaa, selkeyttää tai yksinkertaistaa perustoimeentulotuen käsittelyä. Lisäksi kuntien rahoitusosuutta perustoimeentulotuesta lisättäisiin 18–24-vuotiaiden toimeentulotuen saajien osalta, mikä korvattaisiin kunnille peruspalvelujen valtionosuusjärjestelmän kautta.

Saamelaiskäräjien lausunto

Saamelaiskäräjät on päättänyt lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta. Saamelaiskäräjät ei ole saanut lausuntopyyntöä kyseisestä lakimuutoksesta. Saamelaiskäräjät katsoo, että laajassa sosiaaliturvauudistuksessa tulisi kuulla myös Saamelaiskäräjiä. Saamelaiskäräjät on saamelaisten virallinen edustaja. Se muodostaa saamelaisten virallisen kannan ja neuvottelee viranomaisten kanssa myös sosiaaliturvaan liittyvissä kysymyksissä.

Saamelaiskäräjät arvioi lausunnossaan esityksen vaikutuksia Euroopan ainoan virallisen alkuperäiskansan, saamelaisten oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Saamelaiskäräjät on tuonut esiin useissa lausunnoissaan mm. Lausunnossa sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä, kuinka käynnissä olevassa sosiaaliturvauudistuksessa saamelaiset tulisi huomioida alkuperäiskansana sosiaaliturvaa kehitettäessä, lainsäädäntöä uudistettaessa ja ohjeistuksia laadittaessa. Lisäksi Saamelaiskäräjät on pyytänyt sosiaaliturvakomiteaa huomioimaan saamelaisten erityistarpeet käynnissä olevassa sosiaaliturvauudistuksessa.

Arvioitaessa saamelaisväestön yhdenvertaisuuden edistämisen toteutumista sosiaaliturvauudistuksessa huomiota tulee kiinnittää saamelaisten kulttuuriperinnön ja alkuperäiskansaidentiteetin säilyttämisen turvaamiseen. Saamelaiskäräjät arvioi lausunnossaan esitystä alkuperäiskansan saamelaisten oikeuksien näkökulmasta. Saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin turvaa Suomen perustuslaki (1999/731, 17 §), jonka lisäksi saamelaisten oikeuden omakielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin suojaa useat Suomen ratifioimat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Saamenkielisten palveluiden järjestämistä ohjaavat mm. Saamen kielilaki (1086/2003) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 5 §). Työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa tulee huomioida saamelaisten perinteiset elinkeinot sekä saamelaisten kotiseutualan erityispiirteet. Näitä kaikkia seikkoja tulisi arvioida kokonaisuudessaan hallituksen esityksessä toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta.

Saamelaisia koskeva vaikutusten arviointi

Hallituksen lakiehdotusta toimeentulotuen uudistuksen vaikutuksista saamelaisille on haastavaa arvioida kokonaisuudessaan, koska lakiesityksessä ei ole huomioitu lakiehdotuksen vaikutuksia saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksiin ja asemaan. Suomen perustuslain 19 §: "Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon." Saamelaisten perustuslailliset oikeudet kulttuuriin ja kieleen ja 17§ 3 momentin mukaan: "Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan." Erityisesti näiden perustuslaillisten oikeuksien näkökulmasta kokonaisarviolle olisi olemassa perusteet.

Lakiluonnoksessa tulisi huomioida saamelaisten asema yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Työ- ja toimintakykyä edistävää sosiaaliturvaa kehitettäessä tulee pyrkiä saamelaisväestön tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseen siten, että alkuperäiskansakulttuuria suojataan tarvittaessa

positiivisella erityiskohtelulla (Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325 § 9). Palvelujen toteutuksessa tulee huomioida saamelaisten perinteisten elinkeinojen ja saamelaisten kotiseutualueen erityispiirteet. Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa puiteyleissopimuksessa (SopS 1–2/1998) sopimuspuolet ovat sitoutuneet edistämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille identiteetin säilyttämisen ja kulttuurin kehittämisen kannalta suotuisia olosuhteita.

Toimeentulotuki

Toimeentulotuki on aina viimesijainen tuki, jonka varaan moni viimeisimmässä hädässä turvautuu. Toimeentulotuen muuttaminen vastikkeelliseksi tueksi on kyseenalaista jo muutenkin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevien ihmisten kannalta. Lisäksi toimentulotuen perusosan leikkaaminen on kyseenalaista. Peruosan alentaminen 50 %:lla ei ole kannatettavaa, vaan se vaarantaa ihmisarvoisen elämän perusedellytykset. Jo ennen leikkauksia toimeentulotuki on ollut alimitoitettua. Nykytilassa Ukrainan sodasta johtuvan inflaation ja hintojen nousu vaikeuttaa ja nostaa jokapäiväisiä elämisen kuluja. Toimeentulotuki täytyy säilyttää ennallaan sekä arvioida sitä, miten hallituksen tekemät laajat leikkaukset työelämäoikeuksiin, asumistukeen, opiskelijoiden asumistukileikkauksiin, aikuiskoulutustuen poistot, työttömyysturvan uudistukset ja leikkaukset vaikuttavat kokonaisuudessaan ihmisten sosiaaliturvaetuuksiin ja toimeentulon edellytyksiin.

Saamelaiskäräjät näkee, että toimeentulotuen ansiotulovähennys tulisi säilyttää, jotta työntekeminen olisi aina kannattavaa. Erityisesti suojaosan poistaminen vaikuttaa nykytilassa erityisesti saamelaisen varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen järjestämiseen, koska lyhytaikaisia sijaisia on haastavaa saada rekrytoitua. Työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa tulee huomioida saamelaisten perinteiset elinkeinot, jotka ovat merkittävä osa saamelaisten kulttuuriperintöä ja alkuperäiskansaidentiteettiä.

Toimentulotuen toimeenpano

Saamelaiskäräjät ja Kela ovat sopineet yhteistyöstään yhteistyösopimuksessa vuonna 2021, jonka myötä Kela edistää saamelaisten sosiaaliturvaa ja saamen kielilain velvoitteiden toteutumista omissa toimissaan. Yhtenä edistämistoimena Kela pyrkii huomioimaan saamelaisen kulttuurin erityispiirteet ja tarpeet etuusohjeistuksissaan. Lakiehdotuksessa tulisi jättää Kelalle mahdollisuus saamelaiskulttuurin ja perinteiset elinkeinot huomioivaan lain tulkintaan. Erityisesti toimeentulotuen asumistuen harkinnanvaraisuudessa tulisi huomioida erityisesti saamelaisten kotiseutualueella turismien vaikutukset kohtuullisiin asumismenoihin. Saamelaisten kotiseutualue kuuluu yhteen kasvavista turismikohteista, jolloin turismi nostaa vapaiden asuntojen hintoja, jolloin kohtuuhintaiset asumismenokulut ylittyvät reilusti. Saamelaisten kotiseutualueella ei ole helposti saatavilla Kelan normin mukaisia, edullisia ja asumiskelpoisia asuntoja. Uhkana voi olla, että saamelainen voi jopa joutua muuttamaan saamelaisten kotiseutualueelta paikkakunnalle, jossa hänen perustuslailliset oikeutensa saamen kielen ja kulttuurin harjoittamiseen heikentyvät. Kelan toteuttamalla sosiaaliturvalla tulee mahdollistaa saamelaisväestön alkuperäiskansaoikeuksien turvaaminen ja tähän tulisi myös varata tarvittavat resurssit.

Lopuksi

Jotta saamelaiskäräjillä olisi todellinen mahdollisuus arvioida sosiaaliturvan kokonaisuudistusta ja sen kokonaisvaikutuksia saamelaisille, tulisi asiassa tehdä kokonaisarvioita siitä, miten suunnitellut lakiuudistukset vaikuttavat saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksiin. Sosiaaliturvajärjestelmään on tullut hallituskaudella useita laajoja muutoksia, joilla voi olla pienituloisten henkilöiden sosiaaliturvaa ja toimeentulon kannalta negatiivisia vaikutuksia, tulisi näitä muutoksia arvioida myös muihin sosiaaliturvaan tehtävien ja tehtyjen toimien yhteisvaikutuksia. Toimeentulotuen uudistamisen yhteydessä alkuperäiskansan erityispiirteet ja -oikeudet voivat jäädä huomiotta, jos järjestelmä ei sisällä mekanismeja kulttuuristen oikeuksien suojelemiseksi ja tunnistamiseksi. Toimeentulotuen uudistamisen yhteydessä tulisi huomioida alkuperäiskansan erityistarpeet, kuten kulttuuriset erityispiirteet, saamelaisten kielelliset oikeudet ja perinteiset elinkeinot. Näiden kokonaisarvioiden puuttuessa lakikokonaisuudesta lausuminen on saamelaiskontekstissa haastavaa. Saamelaiskäräjät ehdottaa lakiehdotuksen kokonaisarvioiden laatimista.

Saamelaiskäräjät on esittänyt saamelaisten sosiaaliturvaa koskevan tietopohjan vahvistamista Kelalle sekä sosiaaliturvakomitealle. Sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa käytettävän tiedon laatua ja määrää arviotaessa tulisi huomioida YK:n TSS-yleissopimusta valvovan komitean vuonna 2021 antama suositus siitä, että Suomen tulisi parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksiaan. Ilman ajanmukaista tietopohjaa sosiaaliturvauudistuksen vaikutuksista ei voida olla varmoja, miten perustuslain mukaiset kirjaukset perusturvaan ja saamelaisten oikeuksiin toteutuvat saamelaisten kohdalla.

Saamelaisten oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa toteutuvat nykytilassa heikosti ja osin sattumanvaraisesti. Saamelaiskäräjät katsoo, että tämän vuoksi saamelaisten yhdenvertaisuuden edistämiseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota kaikissa sosiaali- ja terveydenhuoltoa uudistavissa lainsäädäntöhankkeissa. Saamelaiskäräjät on esittänyt, ja esittää edelleen, että parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean valmistelutyön tueksi tulisi välittömästi perustaa saamelaisten sosiaaliturvaa käsittelevä oma työryhmänsä, jonka suositukset huomioitaisiin lainvalmisteluissa. Tällä toimella turvattaisiin saamelaisten yhdenvertaiset oikeudet kieleen ja kulttuuriin suomalaisessa sosiaaliturvassa.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
Puheenjohtajan sijainen

Riitta Lehtola-Kosonen
Sosiaali- ja terveystieteiden
sijainen

Lausunnosta päätti puheenjohtajan sijainen 27.6.2025.

Lisätietoja antaa: sosiaali- ja terveystieteiden Riitta Lehtola-Kosonen, riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi,
0447774820

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 4 pages before this page

Dokumentet inneholder 4 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 4 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 4 sider før denne side

Detta dokument innehåller 4 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende